

Araştırma Makalesi • Research Article

Almanya Polonya İlişkilerinde Bir Hayalet: Tarihi Meseleler

A Ghost in Germany-Poland Relations: Historical Issues

Oktay Hekimler ^{a,*}

^a Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, 59030, Tekirdağ/Türkiye.
ORCID: 0000-0002-1498-6283

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 11 Nisan 2019
Düzeltilme tarihi: 17 Haziran 2019
Kabul tarihi: 25 Haziran 2019

Anahtar Kelimeler:

Almanya, Polonya,
Avrupa Bütünleşmesi,
Tarihi Meseleler,
Potsdam Konferansı.

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 11, 2019
Received in revised form June 17, 2019
Accepted December 25, 2019

Keywords:

Germany, Poland,
European Integration,
Historical Issues,
Potsdam Conference.

ÖZ

Bu çalışmada geçmişten kaynaklanan tarihi meselelerin Almanya-Polonya ilişkilerine nasıl yansıdığı sorusuna cevap aranmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın türevi olan meselelere Polonya daha ulusalcı bir söylem ile yaklaşımını Avrupa politikasında bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Almanya ise uzlaşmacı bir şekilde, geçmişin ikili ve çok taraflı işbirliğine gölge düşürmemesinden yana bir tutum ortaya koymaktadır. Bu maksatla taraflar arasında var olan algı farkı ve bunun Avrupa içi işbirliğine nasıl yansıdığı, Polonya'nın AB üyelik süreci öncesi ve sonrası dikkate alınarak ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde dış politika inşasında resmi çevreler ve siyasi elitler kadar, sivil toplum ve kamuoyunun da etkisini görmek mümkün olabilecektir. Çalışma aynı zamanda Avrupa Bütünleşmesine rağmen geçmişin gelecek üzerindeki tahakkümünün nasıl devam ettiğini ortaya koyacaktır.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to answer the question of how historical issues arising from the past are reflected in the relations between Germany and Poland. Poland uses a more nationalist rhetoric in issues derivative of the Second World War and uses it as a means of repression in European policy. Germany on the other hand, conciliatory lays out an attitude in a way that would not overshadow bilateral and multilateral cooperation of the past. The difference in perception between the parties and how this is reflected in inter European cooperation is tried to be brought up, by taking into consideration before and after Poland's EU membership process. In this way, it will be possible to see the impact of civil society and public opinion on foreign policy construction as well as the official circles and political elites. At the same time, the study will show that despite the European integration, the past still continues to dominate the future.

1. Giriş

Polonya ve Almanya günümüzde AB üyesi iki ortak olup, aralarındaki önemli meseleler çözülmüş gözükse de, tarihi meseleler zaman zaman adeta bir hayalet gibi canlanmaktadır. Tarih boyu Almanya ve Rusya'nın genişlemesi, her defasında Polonya'nın Avrupa haritasındaki yerinin küçülmesi, nihayetinde yok olması ile sonuçlanmıştır. Nitekim Almanya'nın 01.09.1939 tarihinde Polonya'ya girişi ile II. Dünya Savaşı başlamış, 17 Eylül 1939 da Kızıl Ordu Polonya'nın doğu topraklarını işgal

etmiştir. İmzalanan Hitler-Stalin Paktı ile bir kere daha iki büyük güç kendi çıkarları uğruna Polonya'yı paylaşmışlardır. Bu şekilde Polonya'da geçmişten beri var olan "Batıdaki ve Doğudaki Düşman" algısı, günümüzde iç ve dış politikada taraf bulmaya devam etmektedir. Tartışmaların ikili ilişkilerin dara girdiği dönemde canlanması, kamuoyunun bu şekilde hareket geçirilmesi, açıkça tarihten kaynaklanan bu pürüzlerin iki tarafça bir baskı aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu şekilde iki taraf arası var olan güven bunalımı, karşılıklı bir

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: ohelimler@nku.edu.tr

düşman algısı ile beslenerek, esasında diğer politik hedefler için bir pazarlık aracı haline gelmektedir.

Alman kamuoyu belleklerinde savaşın son dönemi ve savaş sonrasında bölgede yaşayan Alman nüfusun sınır dışı edilmesi, mallarına el konulması canlılığını korurken, Polonya tarafı da II. Dünya Savaşı ve Alman işgalinin yaralarını tam olarak saramamıştır. Bu şekilde II. Dünya Savaşı travması her iki toplumda bir şekilde varlığını sürdürürken, tüm olumlu gelişmelere rağmen ikili ilişkiler, özellikle kriz dönemlerinde, bu travmadan nasibini almaya devam etmektedir.

Alman siyasi eliti bu konuda daha temkinli bir tutum ortaya koyarken, Polonya’da özellikle muhafazakâr/milliyetçi hükümetler için bu konu, adeta zor zamanlarda kamuoyunu etkilemek, var olan Almanya ve Avrupa karşıtlığına yönelik bir can simidi olarak kullanılmaya devam etmektedir. Hukuk ve Adalet Partisi (PİS) başta olmak üzere milliyetçi/muhafazakâr hükümetlerin tarihi pürüzleri ekonomik ve politik uçurumların derinleştiği dönemlerde daha fazla gündeme getirisi, bu konunun dış politikada olduğu kadar iç politik da itici bir güç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Polonya için AB üyeliği her ne kadar dış politikasında yeniden batıya ve Avrupa değerler sistemine geri dönüş anlamına gelse de bu aynı zamanda bölgesel bir aktörün Avrupa politikasında kendisini kanıtlaması için de fırsat olmuştur. Başka bir ifade ile AB üyeliği Polonya’ya yeni sorumluluklar yüklerken ve Polonya kendisini Avrupalı bir aktör olarak yeniden tasarlarırken, bu aynı zamanda da o güne dek Avrupa politikasında yalnızca seyirci olan bir aktörün artık etkin olmak arzusunu da kamçılamıştır. En önemlisi endişesi de AB üyeliği sonrasında AB içinde güçlü olan aktörler karşısında varlığını kaybetmek olmuştur. Bu nedenle Polonya kamuoyunda var olan güvenilmez Batı algısı, AB ve yayılcı Almanya paranoyası, günümüze dek canlı tutularak iç politikanın tıkandığı dönemlerde siyasi elitlerin nefes almasını sağlamıştır. Polonya tarafında özellikle PİS ve Kaczynski Kardeşler, sık sık bu endişeyi iç politik bir malzeme haline getirirken, sarıldıkları temel malzeme ise Alman işgali ve bunun mağdurları olan Polonya toplumu üzerinde açtığı derin yaralar olmuştur (Jäger, 2009: 12).

Benzer şekilde uzun yıllar Almanya’da “Sürülen Almanlar Birliği (Bund Deutscher Vertriebene-BdV) başkanlığını yapmış olan Erika Steinbach ve Prusya Yediemini (Preußische Treuhand) tarihi meseleleri ikili ilişkilerde bir koz olarak kullanmış, adeta Polonya’ya karşı bir veto aracı olarak gündeme getirmişlerdir. Bu durum ise hükümet ve resmi çevrelerin tüm girişimine karşı Almanya-Polonya ikili ilişkilerine zarar vermiştir.

Bu nedenle geçmişten kaynaklanan meseleler etrafında dönen tartışmalar, Avrupa çıkarları ile ulusal çıkarların iç içe geçmesi gereken günümüzde AB içi işbirliğini de etkilemeye devam etmektedir. Bu durum ise Avrupa

bütünleşmesinin temeli olan taraflar arası karşılıklı güven inşasına zarar vermektedir.

2. Potsdam Konferansı ve Sürülen Almanlar

Polonya’nın Yalta Konferansı ile oluşan yeni düzen ile doğu topraklarını kaybetmesi tarihi meselelerin temelini oluşturmuştur. Polonya bu yeni düzende SSCB inisiyatifi ile adeta batıya kaydırılırken, Londra’daki “Sürgün Varşova Hükümetine” danışılmamıştır. Nihayetinde doğuda önemli bir toprak kaybı anlamına gelen Polonya topraklarının batıya kaydırılması, Polonya topraklarında uygulanacak zorunlu bir iskân politikasını da beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak da Polonya’nın doğu topraklarında (Batı Ukrayna) yaşayan 1.5 milyondan fazla Ukraynalı, Beyaz Rus ve de Litvanyalı, Polonya içlerine ya da kuzey ve batı topraklarına yerleştirilmiş/göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Bu şekilde iki savaş arası dönemde milliyetçilerin savundukları, “Homojen nüfuslu bir Polonya” ya da “Homojen Polonya nüfusu” düşüncesinin gerçekleştirilmesi için de zemin yaratılmıştır (Jäger ve Dylla, 2008: 32). Söz konusu bu zorunlu yer değiştirme politikası ile doğudan gelen göçmenler o güne dek Almanların yoğun olarak yaşadıkları topraklara yerleştirilirken, yaygın düşünce asırlar süren Alman hâkimiyeti sonrasında bu eski Polonya topraklarının yeniden asıl sahiplerine iade edildiği olmuştur. Başka bir ifade ile bu görüş ile var olan politikaya meşruiyet katılmıştır. Buna karşılık yaklaşan Kızıl Ordu tehdidine rağmen buldukları toprakları henüz terk etmemiş olan Alman nüfus, Potsdam Konferansı maddelerine bağlı olarak, Silezya, Pomeranya, Batı Prusya ve Doğu Brandenburg’u terk etmek zorunda bırakılmışlar, batıya doğru, Almanya’ya sürülmüşlerdir.

Yine Potsdam Konferansı ile savaş sonrası Polonya’nın yeni sınırları çizilmiş, Oder ve Lausitzer Neisse nehirlerinin doğusunda kalan topraklar Polonya yönetimine, Doğu Prusya’nın kuzey toprakları SSCB yönetimine bırakılırken, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan’da (Doğu Avrupa’da) yaşayan Alman nüfusun “insani koşullar” içerisinde batıya iskânı öngörülmüştür. Söz konusu bu gelişme ile yeni bir ulus devlet ve onun homojen nüfusunun temelleri atılırken, aynı zamanda 10 milyon üzerinde insanı, tüm taşınmazlarını terk ederek sınır dışı edecek olan süreç de başlatılmıştır. Hatta BdV’e göre ise bu rakam 12.5 milyon olup, bu zorunlu göç, sınır dışı etme ya da sürgün politikası sırasında yaklaşık 473.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Deutscher Ostdienst, 2011: 6).

Bu şekilde tarihi meselelerin temelleri atılırken, taraflar ulusal çıkarlarının savunmasını da zaman zaman geçmişten kaynaklanan bu pürüzlere dayandıracaklardır. Almanya dört müttefik tarafından işgale uğrayıp, 1949 yılında iki ayrı devlete bölününce, iki Almanya’nın da meseleye bakışı bloklar arası ve ideolojik yaklaşımlar çerçevesinde farklılık arz etmiştir. Federal Almanya’da savaş sonrası travma canlılığını korurken, Doğu Almanya ulusal çıkarları gereği meselenin üzerine kalın bir örtü örtmek zorunda kalmıştır.

SSCB baskısı ile Doğu Almanya, Görlitz Sözleşmesi ve Oder-Neisse Hattını, Polonya'nın batı sınırı olarak tanıdığı, bu şekilde geçmişe dayalı her türlü hak ve sınırın doğusunda terk edilen topraklar ile ilgili her tür tazminat talebinden feragat etmiştir. Doğu Almanya yine SSCB etkisi ile 1950'li yılların başından itibaren Doğu Avrupa ile yüzeysel de olsa ilişki içine girmiş, burada oluşturulan politik statüyü kabul etmiştir. Bu bağlamda Sürülen/Sürgün Almanların, Doğu Almanya sınırı içinde faaliyetlerine izin verilmemiş, bu kimseler ve onların hak taleplerinin sosyalist sistem içerisinde asimile edilmesi politikası benimsenmiştir.

Buna karşılık Batı Almanya ise Potsdam Konferansı ile kaybedilen eski doğu topraklarının statüsü ve Polonya'nın batı sınırını oluşturan Oder-Neisse Hattını uzun süre tanımaktan kaçınmıştır. Aynı şekilde Batı Almanya'ya yerleşen merkezi ve doğu Avrupa'dan (MDA) sürgün edilen Alman yurttaşların örgütlenmesi ve siyasi faaliyetlerine destek verilmiştir. Söz konusu bu kimseler hızlı bir şekilde örgütlendikleri gibi, Federal Almanya'da hem merkez sağ hem de merkez sol partilerin yoğun desteğini almışlardır. Bu kimselerin çıkarlarını savunmak amacıyla 1949 yılında federal düzeyde "Sürgün, Mülteci ve Savaş Mağdurları Bakanlığı" kurulmuş, Sürülen Almanların çıkarları ile Batı Almanya'nın ulusal çıkarları erken dönemde de iç içe geçmiştir. 1950 yılına dek 7.6 milyon kişi Batı Almanya topraklarına yerleştirilirken, söz konusu bu kimseler 1949 yılından itibaren eyaletler düzeyinde, Sürülen Almanlar Merkez Konseyi (Zentralrat der Vertriebenen Deutschen) adı altında örgütlenmişler, bunu 1949 yılında federal düzeyde "Sürülen Almanlar Merkez Teşkilatı" (Zentralverband der Vertriebenen Deutschen-ZvD) adı altında örgütlenmeleri izlemiştir. 1950 yılında ZvD tarafından oluşturulan "Yurt Şartı" kabul ve ilan edilmiş, bu şekilde de ilk ciddi politik çıkışları gerçekleşmiş, her türlü intikam ve hesaplaşma duygusundan feragat ettiklerini açıklamışlardır (Deutscher Ostdienst, 2011). Nihayetinde 1951 yılında Federal Almanya düzleminde faaliyette bulunan bu kimselerin kurdukları kuruluşlar, Sürülen Almanlar Birliği (Bund Deutscher Vertriebenen-BdV) adı altında toplanmış, Zentralverband der Vertriebenen Deutschen (ZvD) Sürülen Almanlar Merkez Birliği lağvedilmiştir. Bu dönemle birlikte Almanya-Doğu Avrupa ilişkileri söz konusu olduğunda, bu örgütlenme artık politik bir aktör olarak anılmaya başlamıştır. Nihayetinde Almanya-Polonya sınırını çizen Oder-Neisse Hattının uzun süre Federal Alman Yönetimi tarafından tanınmaması, onların politik çabalarının bir sonucu olmuştur.

Federal Almanya, 1960'ların sonu ve 1970'li yıllarda Willy Brandt'ın "Yeni Doğu Politikası" ile dış politikasında doğuya yönelik bir açılıma giderken, bunun sonucu SSCB ve Doğu Avrupa ile artan yakınlaşma olmuştur (Behrens, 2010: 151). İmzalan "Doğu Sözleşmeleri" ise bu uzlaşma ve yakınlaşma politikasının en önemli ayağını oluşturmuştur. Yeni Doğu Politikasına bağlı olarak Federal Almanya savaş sonrası yeni düzeni tanıırken, Sürülen Almanlar Dernekleri bu ve benzeri uzlaşma çabalarına tepki göstermişlerdir. Nitekim 1980'li yılların sonuna gelindiğinde daha ısrarcı bir

tutumla geçmişte geride bırakılan/bırakılmak zorunda kalan toprak ve haklarının iadesini talep etmeye başlamışlardır. Ancak söz konusu çevreler Doğu Sözleşmelerine yönelik muhalif tavırlar nedeniyle o güne destek buldukları Alman siyasi çevrelerinin, özellikle de Sosyal Demokratların desteğini kaybetmişler, bu şekilde de dış politika inşasında sahip oldukları tesir etme güçlerini zamanla yitirmişlerdir (Mix, 2009: 3).

Politik tesir etme gücündeki bu gerileme ise iki temel nedene dayanmıştır. Bu nedenlerden ilki, Federal Almanya'nın Yeni Doğu Politikası vasıtasıyla başta Polonya olmak üzere, MDA ile yeni ilişkiler geliştirmekten yana olmuştur. İkinci nedeni ise, Federal Almanya'da, 1960'lı yıllardan itibaren II. Dünya Savaşına yönelik konuların önceliğinin değişmiş olmasıdır. II. Dünya Savaşı söz konusu olduğunda öncelikli tartışma konusu artık geride bırakılan topraklar değil, "İnsanlık Suçu ve Nasyonal Sosyalizmin yükselişinde Alman kamuoyunun ortak sorumluluğunun ne olduğu tartışması olmuştur. Bu şekilde Almanya'nın Doğu ile uzlaşma/barışma politikasının da etkisi ile Sürülen Almanlar, onların hakları ve tazminat talepleri Alman resmi çevreleri ve politik tartışmalarda giderek daha az anılır olmuştur.

Ancak demir perdenin yıkılışı, evrensel ve ortak değerlerin Avrupa politikasında giderek daha fazla telaffuz edilmeye başladığı 1990'lı yıllar ile beraber, geçmişin hayaleti yeniden uyanmıştır. Dahası giderek iki tarafın tekrar sarıldığı bir politik baskı aracına dönüşmüştür. Bu dönemle birlikte insan, insani değerler ve kimliklerin dış politika inşasında giderek daha fazla yer almasının da etkisiyle, Alman kamuoyunda geçmişle hesaplaşma, sivil Alman halkın da Nasyonal Sosyalizmin mağdurları arasında olduğu, savaşın Almanların kendisine de ağır bir yıkım getirdiği düşüncesi giderek daha fazla tartışılır olmuştur. Savaşta bombalanan Alman kentleri, burada hayatını kaybedenler, terk edilmek zorunda kalan doğu topraklar konusu Alman kamuoyu belleklerinde yeniden canlanırken, "Zalim Alman" klişesi yerini "Mağdur Alman" düşüncesine bırakmıştır. Değişen bu algı ile Almanya ve Polonya kamuoyunda bu yönde yeni görüşler ve dokümanlar gün yüzüne çıkarken, tarihi meseleler ise yeniden ikili ilişkilere taşınmıştır.

3. Sürülen Almanların Tazminat Talebi

Polonya Parlamentosu (Sejm) 10.09.2004 tarihli düzenlemede, Yalta ve Potsdam düzeni ile kendisine terk edilen topraklardan sürülen Alman nüfus için her hangi bir tazminat ödenmeyeceğine karar vermiştir (Raabe, 2008: 3). Yine bu kimselerin uğradıkları maddi/manevi zarar ya da geride bıraktıkları taşınır/taşınmaz malları için kendileri ve mirasçılarına her hangi bir ödeme yapmayı da reddetmiştir. Buna karşılık Sejm, Alman işgali sırasında uğradığı zararın karşılanması ve Almanya'nın bu maksatla tazminat ödemesi gerektiği kararını oy birliği ile kabul etmiştir (Bröckel, 2010: 3).

Bu şekilde tazminat meselesi unutulmuş gibi gözükse de Almanya'da faaliyette bulunan ve özel bir şirket

statüsündeki, Preußische Treuhand (Prusya Yediemi)¹ Alman resmi çevrelerinin aksine Polonya'nın sınır dışı edilen kişiler ve mirasçılara tazminat ödemesi gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Preußische Treuhand Polonya'nın tazminat ödemeyi reddeden kararı ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal ettiğini ileri sürmüş, bu gerekçe ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Polonya'ya karşı dava açmıştır. Bu şekilde de unutulmuş sanılan bu meseleyi yeniden ulusal ve uluslararası kamuoyuna taşımıştır. Tazminat talebini de Polonya'nın bu şekilde Potsdam Konferansının ilgili maddesini ihlal ettiği ve uluslararası hukuka aykırı davrandığı iddiasına dayandırmıştır.²

Yasa dışı bu uygulamalara dikkat çekmek ve geçmişten kaynaklanan sorunları insan hakları çerçevesinde düzenlemek gerekçesi ile hareket ettiğini ileri süren Preußische Treuhand, bu maksatla 2006 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Polonya aleyhinde yirmi iki başvuru gerçekleştirmiştir. Alman resmi çevreleri bu yöndeki girişimlere mesafeli dururken özellikle Sürülen Almanlar ve varisleri arasında bu girişim destek toplamıştır. Nitekim BdV'in o dönem başkanı olan, bir takım açıklamaları ile Almanya-Polonya diyaloguna gölge düşüren, Erika Steinbach, bir tarafta hiçbir şekilde bu yöndeki girişimlere destek vermediklerini açıklarken, öte taraftan "Ulusal Tazminat Yasası" vasıtası ile Almanların geride bıraktıkları topraklardaki haklarının savunmasını yapmış, bu sürece dolaylı yoldan destek vermiştir (Bröckel, 2010: 4)

Erika Steinbach bir tarafta BdV olarak tazminat taleplerine destek vermediklerini açıklamış, Sürülen Almanların büyük bir kısmının mallarının iadesi ya da tazminat talebinde olmadıklarını, çünkü insanlık dışı bu uygulamaların maddi telafisinin mümkün olmadığını, savunmuştur. Bu nedenle de Almanya'nın başta Polonya olmak üzere doğulu komşuları ile uzlaşması ve kabul edilebilir bir çözümden yana olduklarını açıklamıştır. Özetle BdV olarak Sürülen Almanların tümünü temsil etmeyen Preußische Treuhand'ın destek vermediklerini, çözüm bulmayı iki devlet ve resmi çevreler bıraktıklarını ifade etmiştir. Ancak Erika Steinbach, aynı zamanda 1952 tarihli, Yükümlülüklerinin Dağıtılması Yasası (Lastenausgleichsgesetz-LAG) ve de 1994 tarihli Sürülenlere Mali Destek Yasasına (Vertriebenzuwendungsgesetz- VZG) dikkat çekmiş ve tartışmanın tümünden dışında da kalmamış, bu yasalar ile sürülen Almanların mülkiyet ve tazminat haklarının korunduğuna işaret etmiştir (Hekimler, 2015: 167).

Erika Steinbach ve dolayısıyla BdV'in bu yöndeki en önemli çıkışı ise, Almanya ve Polonya arasında imzalanmış olan, Sınır Sözleşmesi, Doğu Sözleşmeleri ve de Komşuluk Sözleşmelerinde mülkiyet meselesinin hiçbir şekilde söz konusu edilmediği yönündeki açıklama olmuştur. Erika Steinbach'a göre bu durum itibarıyla söz konusu haklarda her hangi bir feragat söz konusu olmamıştır. Hatta bu yöndeki görüşünü, "*Söz konusu mallar bana ait değil diye başkalarının mülkiyet hakkından feragat etmek hakkına sahip değilim. Bu meselenin çözümü Berlin'de değil,*

Varşova'dır" şeklinde özetlemiştir (Kölner Stadt Anzeige, 2004).

Bu hali ile de Preussische Treuhand'a doğrudan destek vermemiş de olsa, Sürülen Almanların çatı örgütlenmesinin başkanı olarak tartışmanın dışında da kalmamıştır. Hatta söz konusu kimselerin bu haklardan feragat etmemesi gerektiği düşüncesine sahip çıkmış, bu görüşü Hristiyan Demokrat Birliği (Christlich Demokratische Union-CDU) milletvekili olarak Federal Meclise de taşımıştır. Erika Steinbach'a göre, Preußische Treuhand gibi bir oluşumun ortaya çıkması bile, iki devlet ve ikili ilişkileri ilgilendiren bu meselenin çözülmemiş olduğunu ortaya koymuştur. Savaş ve sonrasında uygulanan sınır dışı etme politikası zararlarının telafi edilmesine ise, 1952 tarihli, Yükümlülüklerin Dağılması Yasası (Lastausgleichsgesetz-LAG) hukuki zemin yaratmıştır (Döhring ve Fehn, 2001: 142).

Erika Steinbach dolaylı da olsa Preussische Treuhand'a destek verirken, Alman siyasi çevreleri ise tartışmanın dışında kalmış, bu süreç ve girişime mesafeli durmuşlardır. Nitekim hem Şansölye Gerhard Schröder, hem de Şansölye Angela Merkel, Almanya-Polonya ilişkilerine gölge düşüren bu girişime hiçbir şekilde hükümet ve resmi çevrelerce destek vermediklerini açıklamışlardır. Gerhard Schröder, 01.08.2004 tarihinde Varşova Gettosu İsyanı yıldönümünde yaptığı açıklamada, hükümetin hiçbir şekilde geçmişten kaynaklanan tazminat taleplerine destek vermediklerini ifade etmiş, bu konuya bu şekilde açıklık kazandırmıştır (Leidinger, 2006: 2). Yine Gerhard Schröder, 2004 yılında Polonya'da gerçekleştirdiği bir diğer açıklamada, mülkiyet haklarının iadesi konusunda hiçbir talepte bulunmayacaklarını ve bireysel başvuruların arkasında olmadıklarını açıklamıştır. Angela Merkel, tazminat talebinin kabul edilemez olduğunu yenilerken, dönemin Federal Hükümet Almanya-Polonya İlişkileri Koordinatörü Gesine Schwan, tüm politik güçlerin bu tutuma mesafeli durduklarını ve bu yöndeki görüşlerin hükümet ve resmi çevreleri bağlamadığını belirtmiştir (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2006). Bu hali ile Alman resmi çevreleri ve hükümetin, Almanya-Polonya ikili ilişkilerinin geleceğini öncelikli olarak gören, gerçekçi, yapıcı ve uzlaşmacı tutumunu yenilemiştir.

Tartışma, Alman resmi çevrelerinin müdahalesi ve mesafeli duruşu nedeniyle, Alman kamuoyunda çok heyecan yaratmazken, Polonya tarafında özellikle Devlet Başkanı Alexander Kwaśniewski (2005-2010) döneminde önemli tepkileri beraberinde getirmiştir. Tazminat talebi, PİS Hükümetinin de motive ettiği Polonya kamuoyunda ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Yaygın kanı, Almanya'nın geçmişi ileri sürerek Avrupa'nın doğusunda yeniden bir hegemonya kurmayı amaçladığı, dahası Almanya'nın Avrupa içinde artan konumunu kullanarak realist dış politikasını gerçekleştirmeye çalıştığı olmuştur. Kwaśniewski'ye göre, Almanların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açacakları davaların Avrupa'da son derece tehlikeli mekanizmaların devreye girmesini beraberinde

getirip var olan dengeleri bozacaktır (Spiegel/Online, 2006). Bu durumda kamuoyunu hareket geçirten, Varşova Yönetiminin ödemek durumunda kalabileceği tazminat değil, Almanya'nın tarihi bir rövanşa dayanarak tekrar güç merkezli bir dış politikaya dönebileceği endişesi olmuştur. Alman resmi çevreleri ortaya koydukları tutum ile her ne kadar bu tür bir yaklaşım içinde olmadıklarının teminatını vermiş olsalar da, Polonya bu tartışmaya AB çatısı altında Avrupa bütünleşmesine de zarar verebilecek bir gelişme olarak dikkat çekmiştir. Bu şekilde de hem kendi kamuoyunun desteğini hem de AB içinde olası bir Almanya tehlikesinden endişe duyan diğer MDA ülkelerinin desteğini sağlamaya çalışmıştır.

Dönemin Başbakanı Jaroslaw Kaczynski, tazminat talebini, Alman tarihinin yeniden yazılması ve hegemonyacı bir yaklaşımın aracı olduğunu ileri sürmüş, Alman hükümetini yeterince inisiyatif kullanmamakla eleştirmiştir. Benzer şekilde Polonya Devlet Başkanı (1995-2005) Alexander Kwasniewski, “Şayet günümüzde Almanlar, Wrocław (Breslau), Gdansk (Danzing) ya da Polonyalılar Berlin’de de bir ev ya da emlak satın almak istiyorlarsa bu AB iç pazarı düzenlemelerinin getirdiği imkânlar ile gerçekleşmektedir. Yoksa onlara geçmişten tanınan bir hak değildir.” şeklindeki sözleri ile tartışmaya nokta koymuştur. Bu şekilde de AB çatısı ve Avrupa ortak değerleri sınırlanarak bu meselenin ulusal çıkarları yok sayarak gündeme getirilmesine karşı çıktıklarını özetlemiştir. Dışişleri eski Bakanı Wladyslaw Bartoszewski, Almanlar tazminat talep edeceklerse başvuracakları ABD, İngiltere ve SSCB'nin yasal varisleridir (Frankfurter Allgemeine, 15.06.2006), derken meselenin muhatabının Polonya değil, Potsdam Konferansı düzeninin mimarı müttefikler ve Almanya olduğuna işaret etmiştir. Bu şekilde de Polonya resmi çevreleri, ulusal çıkarları ile iç içe geçmiş gördükleri tazminat meselesi ve onu doğuran savaş sonrası düzenden taviz vermeyeceklerini açıkça ortay koymuşlardır.

Sürülen Almanlar ve mirasçılarının Polonya'ya karşı açtıkları kişisel tazminat talepleri 19 milyar Euro'ya ulaşmıştır (Frankfurter Allgemeine, 29.10.2003). Bunu izleyen süreçte Preußische Treuhand'a tepki olarak Polnische Treuhand (Polonya Yediemini) kurulmuş, bu tartışma kısa bir süre içinde karşılıklı bir atışmaya dönüşmüştür. Nitekim Muhafazakâr/Milliyetçi PİS üyesi Dorota Arciszewska-Mielewczyk, Dziennik Gazetesine yaptığı açıklamada, Almanların etik olarak her hangi bir tazminat talebinde bulunmak hakkına sahip olmadıklarını, bu yöndeki taleplerini geri çekmeyecek olurlarsa, II. Dünya Savaşında Alman zulmüne uğramış olan 15 milyon Polonyalının varislerinin de Alman hükümetine karşı bireysel başvurularında bulunacaklarını ileri sürmüştür (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15.06.2006). Bu ve benzeri açıklamalar da bize bir kere daha meselenin daha ziyade kamuoyunu harekete geçirecek bir politik baskı aracı olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu hali ile Preußische Treuhand, Polonya Hükümetini köşeye sıkıştırmak yerine, onun kamuoyunu harekete geçirmek için

ihtiyaç duyduğu “Batıdan gelen Almanya tehdidi” motifini, Polonya'ya kendi eliyle sunmuştur.

Burada dikkat çekilmesi gereken, tazminat taleplerinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olup olmadığı sorusudur. Sözleşme 1950 tarihinde kabul edilmiş, Polonya sözleşmeyi 1991 yılında imzalamış, sözleşmeye 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu durum da Polonya tarafının elini güçlendirmiş, yani Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine dayandırılan tazminat taleplerini geçersiz kılmıştır (Hess, 2005: 4). Nihayetinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Preußischer Treuhand tarafından mülkiyet haklarının ihlali gerekçesi ile açılan davaların tümünü (toplam 23 dava açılmıştır.) reddetmiştir. Kararların gerekçesi de Polonya devletinin o dönem Almanya egemenliğinde olan bu topraklar üzerinde hiçbir yasal kontrol ve yetki sahibi olmadığı, bu nedenle söz konusu sınır dışı etme politikasından sorumlu olmadığı, olmuştur. Preußische Treuhand tarafından açılan davalar düştüğü gibi, Polonya'nın bu dönemden sonra mülkiyetin iadesi ve de durumun iyileştirilmesi konusunda hiçbir yasal girişimde bulunmadığı yönündeki iddia da reddedilmiştir.³

Federal Alman hükümeti bu yöndeki kararı kabul ederken, Polonya tarafı bu şekilde iki devlet arasında önemli bir meselenin kesin bir çözüme ulaştığını eklemiştir (Döhrin ve Fein, 2001: 145). Nitekim Federal Hükümetin direktifi ile yapılan inceleme sonucunda varılan 2004 tarihli bilirkişi raporunda da Sürülen Almanların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapacakları tazminat başvurusunun geçersiz olacağı sonucuna varılmıştır. Jochen Frohwein ve Polonyalı meslektaş Jan Barcz, tarafından yazılan bilirkişi raporunda gerekçe olarak da, bu tür bir başvurunun ancak Polonya'nın İnsan Hakları Sözleşmesini imzaladığı dönemden itibaren bağlayıcı olacağı eklenmiştir (Barcz ve Frohwein, 2004: 379)

Buna karşılık Varşova Yönetimi bu gelişmeyi Batıdan (Almanya) gelen bir tehdit olarak görüp, kamuoyunu bu yönde harekete geçirmeye çalışırken, kendisi benzer gerekçeleri kendi sınırının doğusu için öne sürmüştür. Polonya'da 2003 yılında kurulan “Geçmişteki Doğu Topraklarından Sürülen Polonyalılar Derneği”, Polonya sınırının batıya kaydırılması ve burada yaşayan Leh nüfusun insanlık dışı muameleler ile sınır dışı edilmesine zemin oluşturan 1945 tarihli uluslararası sözleşmelerin hüküm dışı sayılmasını talep etmiştir. Buna ek olarak da başta Ukrayna ve Beyaz Rusya'dan bu kimselerin geride bıraktıkları mülkiyet hakları için tazminat talep etmiştir. İmzalanan uluslararası sözleşmelerin geçersiz sayılması gerektiği ve bunların bağlayıcı olmadıklarının iddia eden, bu nedenle yasal yola başvuracaklarını, sorumlu devletlerden tazminat talep edeceklerini belirten dernek başkanı bu şekilde yeni bir tartışmaya da sebep olmuştur.

4. Polonya'nın Politik Kozu: Savaş Tazminatı

Polonya Yönetiminin bu süreçte en büyük kozu, Almanya'dan talep ettiği savaş tazminatı olmuştur. Lech Kaczynski, henüz Varşova Belediye başkanı iken 2003

yılında bir tazminat komisyonunun kurulmasını sağlamış, Alman işgali ile Varşova'nın uğradığı zarar, 45 milyar Euro olarak tespit edilmiştir. Buna ek olarak Polonya Yönetimi savaş sırasında hayatını kaybeden 6 milyon kişi için savaş tazminatı talebinde bulunmuştur (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15.06.2006).

Polonya'nın tazminat meselesini AB Anayasası görüşmeleri sırasında gündeme getirmesi, Kaczynski Yönetiminin insani kaygılar ile değil, AB içinde taviz vermez gözükken Almanya'ya baskı yaratmak güdüsü ile hareket ettiğini göstermiştir. Polonya 2003 yılında gerçekleşen AB Zirvesinde (henüz AB üyesi olmasa da, diğer tüm aday ülkeler gibi AB reform sürecine dâhil edilmiştir) Çifte Çoğunluk Oy Sistemine karşı çıkmış (Lang, 2011: 3) Nice Antlaşması gereği AB Bakanlar Konseyi'nde nüfuslarının sağladığından daha yüksek bir oranda oy hakkında ısrar etmiştir.

Polonya'nın temel endişesi, Fransa ve Almanya'nın AB içinde gücünün artması ve Polonya gibi ülkelerin bunların gölgesinde kalması, ikinci sınıf üye statüsüne düşmesi olmuştur. Almanya ve Fransa çifte çoğunluk sistemi konusunda esneklik göstermezlerken, Polonya ise tarihi meseleleri Berlin Yönetimine karşı yeniden gündeme taşımıştır. Polonya her ne kadar 2004 yılında AB'den gelen baskı ile uzlaşıcı bir tutum benimsemek durumunda kalsa da Fransa ve Hollanda'nın AB Anayasası'nın karşı çıkışı ile Avrupa şüphesi Lech ve Jaroslaw Kaczynski kardeşlerin liderliğinde, sözleşmeye bir takım değişiklikler dâhil etmek çabasına da girmiştir. Ancak Jaroslaw Kaczynsky'nin savaş kurbanı 6 milyon Polonyalının tanınmasını talep ettiği 21.-22. 06. 2007 tarihli AB Zirvesinde geçen sıkı tartışmalar sonunda, çifte çoğunluk sistemini kabul etmek durumunda kalmıştır (Lang, 20011: 4). Bu durum da bir kere daha Polonya'nın AB içi tartışmalarda da tarihi meseleleri siyasi bir koz, bir pazarlık aracı olarak kullandığını ortaya koymuştur.

Oysa Federal Almanya'ya yönelik bireysel tazminat talepleri ancak Alman yasalarının buna yer vermesi ile mümkündür. Bu bağlamda Alman yasal düzenlemeleri gereği, savaşa bağlı bedensel sakatlanmalar için: Federal Emeklilik Kanunu, (Bundesversorgungsgesetz - BVG), sürülenler ve bu esnada söz konusu olan maddi kayıplar için: Federal Yükümlülüklerin Dağılması Yasası (Lastenausgleichsgesetz - LAD), Nasyonal Sosyalizm kurbanları için de: Federal Tazminat Yasası (Bundesentschädigungsgesetz - BEG) uygulamaya konmuştur. Ancak bunların tümünün de ortak yanı, hiç birinin yurt dışında yaşayan mağdurları kapsamaması olmuştur (Hekimler, 2015: 161).

Yine 02.08.1945 tarihli Potsdam Konferansında her müttefik devletin, ilgili tazminat taleplerini ancak kendi işgal bölgesindeki kaynaklar ile giderebileceğine karar verilmiştir. Burada tek istisna SSCB olmuş, savaşta en yüksek zararı gören devlet olduğu gerekçesi ile SSCB'ye diğer işgal bölgelerindeki kaynaklardan da yararlanmak imkânı sunulmuştur.⁴

Federal Almanya, kurulduğu yıllarda iki Almanya'nın yeniden birleşmesi umudu ile hareket etmiş, bu nedenle ilk yıllar tazminatlar konusunda bir düzenlemeye gitmemiştir. Bu konu ilk defa 1953 tarihli Londra Borçlar Antlaşması (Londoner Schuldenabkommen) ile ele alınmış, antlaşmanın 5. Maddesi, 2. Paragrafında tazminat meselesi de düzenlenmiştir. Ancak hiçbir Doğu Bloku ülkesi bu antlaşmaya taraf olmamış (Zoll, 2017:5) buna karşılık Doğu Almanya 1950 tarihli Görlitz Sözleşmesi ile Oder Neisse Hattını tanıırken, SSCB hariç, Nazi Almanya'sının hukuki varisi olmadığı gerekçesi ile her hangi bir devlete savaş tazminatı ödemeyi de reddetmiştir. Benzer şekilde Polonya Halk Cumhuriyeti de 1953 tarihli bir bildiri ile Demokratik Almanya'ya yönelik her tür tazminat talebinden feragat ettiğini açıklamıştır. Oysa tazminat talebinin tekrar gündeme taşınması ile bu kararın egemen bir devletin iradesi ile alınmadığı bu nedenle de bu kararın bağlayıcı olmadığı ileri sürülmüştür (Hekimler,2015:174). Buna karşılık Federal Almanya'ya 1952 tarihli Lüksemburg Antlaşması⁵ gereği İsrail başta olmak üzere savaş mağduru devletlere tazminat ödemek yükümlülüğü getirilmiş 1960 tarihli bir diğer antlaşma da Almanya'ya, toplama kamplarında insanlık dışı muamelelere maruz bırakılan kimselerin devletlerine tazminat ödemek yükümlülüğü getirmiştir (Hekimler, 2015: 162).

Bu şekilde Almanya, Polonya dâhil, henüz diplomatik ilişki içinde olmadığı Doğu Bloku ülkelerine de ilk defa ödemelerde bulunmuş, bu ödemenin 140 milyon DM'lik kısmı Varşova'ya gerçekleştirilmiştir. Bunu savaş mağdurlarını kapsayan emeklilik antlaşması izlemiş, Doğu Bloku yıkılıncaya dek Federal Almanya, Polonya'ya toplam 1.3 milyar DM'lik ödeme gerçekleştirmiştir (Bröckel, 2010: 2). 1992 yılında kurulan "Almanya-Polonya Uzlaşma Vakfı" girişimi ile 600.000 Polonya vatandaşına tazminat ödenmiş, Almanya bu vakfa 500 milyon DM kaynak aktarmıştır. Ayrıca 1990 sonrasında Almanya, Conference on Jewish Material Claims Against Germany fonları kapsamında, Doğu Avrupa'da Nasyonal Sosyalistlerin takibi altında kalmış kimselere emekli maaşı ödemelerinde bulunmuştur (Bröckel, 2010: 5).

Willy Brandt'ın Yeni Doğu Politikası bağlamında imzalanan 07.12.1970 tarihli Almanya-Polonya Sözleşmesi, Oder-Neisse Hattını Polonya'nın batı sınırı olarak tanısa da, sözleşmede tazminat ödemelerine ilişkin bir düzenlemeye yer almamıştır. 12.09.1990 tarihli İki + Dört Sözleşmelerinde, 14.11.1990 tarihli Almanya-Polonya Sınır Sözleşmesi ve 17.06.1991 tarihli Komşuluk Sözleşmesinde de tazminat ödemelerine yer verilmemiştir.

Federal Almanya 2000 yılında kurulan, "Anma, Sorumluluk ve Gelecek Vakfı" vasıtası ile savaş mağdurlarına ödemelerde bulunmuş, vakfın Polonya'da kurulu ortaklığına 1.812 Milyar DM kaynak aktarmıştır. Vakıf tarafından yüz farklı ülkede yaşayan yaklaşık 1 milyon 665 köle işçi ve yasal mirasçılara, toplam 4.37 milyar Euro tazminat ödenmiştir (Döhring ve Bernd, 2001: 112).

Buna rağmen Polonya, Almanya'nın Polonya'nın uğradığı zararı karşılamadığı ve bireysel başvuruları dikkate alması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak 03.02.2012 tarihli La Haye Uluslararası Adalet Divanı kararı iki taraf arasında uzlaşmanın kolay olmayacağını göstermiştir.⁶ Çünkü söz konusu karar Almanya'nın bireysel tazminat ödemek zorunda olmadığı sonucuna varmıştır. Gerekçe de Almanya'nın kendisinden önceki siyasi irade ve rejimin yasal varisi olmadığı, bu nedenle hukuki sorumluluk taşımadığı olmuştur(Jung, 2012: 2).

Söz konusu bu tartışma, Alman siyasi elitler arasında da derin bir uçuruma sebep olmuş, dönemin Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle bu karar ile önemli bir tartışmanın sonuçlandırıldığını ileri sürerken Sol Parti (Die Linke) Grubu İç Politika sözcüsü Ulla Jelpke asıl kaybeden tarafın faşizm kurbanları olduğunu ileri sürmüştür. Uluslararası Af Örgütü ulusal çıkarların insan haklarına üstün tutulduğunu ileri sürerken, Federal Hükümet insani çözümleri görmezden gelmek ve ikili ilişkilere ipotek koymakla eleştirilmiştir (Hekimler, 2015: 181).

5. Çatışmacı Bir Kişilik: Erika Steinbach

Almanya-Polonya ilişkilerine gölge düşüren tarihi tartışmalarda “Mülteciler, Sürülenler ve Uzlaşma Vakfı” (Stiftung Flucht, Vertreibung, Versöhnung-SFVV)⁷ ve BdV Başkanı Erika Steinbach öne çıkan bir isim olmuştur. Bir uzlaşma aracı olarak bir vakıf kurulması düşüncesi, ilk defa 2005 tarihli CDU/CSU - SPD Koalisyon Hükümeti Sözleşmesinde yer bulmuş, bu şekilde geçmiş geleceği ve ikili ilişkileri ipotek edişinin önüne geçilmek istenmiştir. Angela Merkel, proje ile Almanya ve Avrupa tarihinde önemli bir eksikliğin giderileceğini, bunun Almanya ve Doğu Avrupalı komşuları arasında var olan diyalogu geliştireceğini savunmuştur (Bundesregierung,2017). Vakıf bu hali ile bir uzlaşma projesi olarak doğmuş olsa da, zamanla tam tersine Almanya-Polonya ilişkilerinde var olan uçurumu daha da derinleştirmiştir. Amacı savaşın yaralarını sarmak, yeni bir diyalog ortamı yaratmak olan Vakıf, bir süre sonra Almanya-Polonya ikili ilişkilerinde en fazla tartışılan kurumlardan biri olmuştur. Proje gündeme geldiğinde Polonya hatta Jaroslaw Kaczynski, bu girişime hiçbir tepki vermezken, çatışmanın nedeni ise Erika Steinbach⁸ isminin Vakıf Yönetimi ile anılması olmuştur.

Erika Steinbach'ın, 1990'lı yıllar boyunca Oder-Neisse Hattının tanınmasına karşı çıkışı, hatta bu görüşü parlamentoya taşıyarak ikili ilişkilere düşürdüğü gölge, tepkilerin temelini oluşturmuştur. Erika Steinbach ismi ile hem Alman kamuoyu ve siyasi eliti ikiye bölünmüş, hem de MDA ülkeleri, özellikle de Polonya'da bu isim Almanya karşıtı görüş ve tarafın tezlerini güçlendirmiştir. Diğer bir ifade ile Erika Steinbach ismi ile hegemonyacı Almanya hayaleti yeniden canlanmış, batıdan gelebilecek tehdit (Almanya) algısı ile kamuoyu motive edilmiştir. Nitekim Danzing Bildirisi⁹ ile taraflar önemli bir uzlaşma adımı atmış olsalar da oluşan uçurum geçmişten kaynaklanan travmanın dış politika ve iç politikayı şekillendirmeye

devam ettiğini göstermiştir. Bu bağlamda savaş sonrasında sürülenler için bir merkez ve anıt inşa edilmesi düşüncesi, tarihin Alman ulusal çıkarlarını savunacak şekilde yeniden yazılması girişimi olarak MDA ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Bu şekilde de milliyetçi ve muhafazakâr eğilimli PİS Partisinin (özellikle Lech Kaczynski ve Jaroslaw Kaczynski kardeşler dönemi) Almanya ve Avrupa şüpheciliğine meşruiyet katan bir araç olmuştur. Hatta PİS, Erika Steinbach ismini üyesi olduğu Hristiyan Demokrat Birliği Partisi (CDU) ile eşleştirmiş, Erika Steinbach'ın tarihi gerçeklerden uzak Polonya aleyhtarı tezlerinin Federal Mecliste de destek gördüğünü ileri sürmüştür (Dabek-Jäger, 2009: 3).

SFVV kurulması düşüncesi her ne kadar CDU/CSU -SPD Koalisyon sözleşmesinde yer almışsa da, Erika Steinbach'ın Vakıf Konseyine seçilmesi meselesi, Koalisyon içinde de fikir ayrılıklarını beraberinde getirmiştir. Sosyal Demokrat Parti (SPD) Grup Başkanı Peter Struck, Angela Merkel'den Almanya-Polonya ilişkilerinin geleceği açısından Erika Steinbach isminin bir hata olduğunu ileri sürmüş, SPD'li Wolfgang Thierse ve Marcus Meckel ise vakfın kurulması çabasını Polonya'nın hassasiyetleri ve beklentilerini dikkate almayan, ikili ilişkilere zarar verecek bir gelişme olarak değerlendirmişlerdir. Benzer şekilde Hür Demokrat Parti (FDP) Avrupa Politikaları Uzmanı Michael Link, CDU-CSU Birlik Partilerini, zor inşa edilen ikili ilişkileri ve Polonya'nın güvenini sarsmamaya davet etmiştir. Berlin'de vakıf ve ona bağlı bir merkez kurulması düşüncesine muhalefet edenler Alman tarafını savaş kurbanı gibi göstermek düşüncesine muhalefet ettikleri gibi onlara göre amaç uzlaşmak ise, merkez Nasyonal Sosyalist Sistemin simgesi Berlin'e değil, geçmişte Alman ve Polonyalıların birlikte yaşadıkları Wrocław ya da Polonya-Almanya-Çek üçgeninde yer alan bir başka kente kurulmalıdır. Polonya Yönetimi bu tartışmaya bağlı olarak Almanya-Polonya ortak girişimlerinin askıya alınmasından söz ederken, Dziennik Gazetesi, Bartoszewski'nin “Ya Steinbach, ya Ben” şeklindeki sözlerine yer vererek Polonya kamuoyunu ve de Almanya'yı bir tercih yapmaya davet etmiş (Fried ve Urban, 2010:2) tartışmayı ulusal çıkarları çerçevesinde okumayı tercih etmiştir. Bu şekilde güç merkezli bir söyleme sahip milliyetçi ve muhafazakâr görüş ile uzlaşma ve orta yolcu görüş karşı karşıya gelirken iki kamuoyu kendi içinde de bölünmüştür.

Vakıf yönetimini belirlemede son karar merci Federal Hükümet olup, Şansölye Angela Merkel uzun bir süre bu konuyu askıda tutmayı tercih etmiştir. Bu ise bize bir kere daha Alman siyasi elitinin uzlaşma ve müzakere yanlısı tutumunu ortaya koymuştur. Almanya, Polonya ile ikili ilişkilerin geleceği uğruna bir takım geri adımlar atarken esasında Doğu Avrupa Politikasında en önemli ortağı ile işbirliğine gölge düşürecek her tür girişimden uzak durmaya gayret gösteren rasyonalist bir tutum sergilemiştir. Angela Merkel'e göre, Polonya ile iyi ilişkiler siyasi elitlerin görevi ve sorumluluğundadır ve uzlaşma ile diyalog da bunun anahtarıdır. Nitekim bu ikili ilişkilerin ötesinde Avrupa bütünleşmesi için de bir zorunluluktur. Polonya Başbakanı

Donald Tusk, da iki devlet arasındaki ortaklığın en büyük göstergesi aradaki sınırların AB üyeliği sonrasında artık olmamasıdır.” derken Angela Merkel’in açıklamasına destek vermiştir (Deutsche Welle, 2009). Ancak buna ek olarak Erika Steinbach’ın vakıf yönetimine seçilmesine sıcak bakmadıklarını ve bunun Polonya’nın beklenti ve hassasiyetlerini sarstığına da eklemiştir. Bu şekilde Merkel ve Tusk meseleye ikili ilişkilerden ziyade Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde yaklaşmışlardır. Geleceği öncelikli görseler de, geçmiş pürüzler çözülmeden gelecek inşa etmenin mümkün olmadığı bilinci ile rasyonalist ve uzlaşmacı bir tutum ortaya koymuşlardır.

6. Sonuç

Gelişmeler 1990 sonrasında bir başarı öyküsü olarak anılan Almanya-Polonya ilişkilerinin bir noktadan sonra tıkandığını, dış politika inşasında geçmişin hala geleceğe etki ettiğini göstermiştir. Avrupa ortak değerleri Polonya’nın AB üyeliği sonrasında ikili ilişkileri istikrara kavuşturmaya yetmemiş, aynı zamanda da yeni çatışmalara kaynaklık etmiştir.

Almanya ve Polonya AB içerisinde çifte çoğunluk oy sistemi tartışmasında karşı karşıya gelirken, yine 2003 Irak Savaşı sırasında Polonya Almanya için ABD’nin Avrupa’daki “Truva Atı” olarak görülmüş, Polonya için ise bu dönemde birbirine Almanya, Fransa ve Rusya, tehlikeli bir güç birliği olarak endişe yaratmıştır. Dahası geçmişte var olan batı ve doğudan gelebilecek tehdit algısı yeniden canlanmıştır. Polonya için Alman-Rus ortaklığı Baltık Boru Hattı projesini yeni bir bölgesel hegemonya aracı olarak görülmüş, Almanya-Fransa yaklaşması ise AB içinde büyükler arası küçüklerin gücünü kırarak bir ittifak olarak okunmuştur. Bu ve benzeri kaygılar karşısında tarihi meseleler Almanya’ya karşı pazarlık gücünü artıracak bir araç olarak kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile geleceğe yönelik endişeler her defasında geçmişin hayaletini uyandırmıştır.

Polonya’nın tarihi meselelerdeki tutumu aynı zamanda onun Avrupa ortak değerlerini benimsediği ve savunduğu bir dönemde milliyetçi politikalarından etkilendiği, hatta ulusal çıkarlarını zaman zaman bu çerçevede savunduğunu göstermiştir. Polonya, Almanya’yı tarihi gerçekleri çarpıtmak, revizyonist tutumuna meşruiyet aramakla suçlamıştır. Bu nedenle Polonya için tarihi meselelerin çözümü yalnızca geçmişten gelen bir yük değil, bunun ötesinde yeniden Avrupa sahnesine çıktığı bu yeni dönemde, pazarlık gücünü artırabilmek ve kendisine yönelik tehditleri bertaraf etmek için bir araç olarak görülmüştür. Zira bu ona Avrupa inşasında daha etkili olabilmek imkânı da sağlamıştır.

Alman resmi çevreleri ise, yanlış bir tercihin, AB entegrasyonu bağlamında oluşturulmak istenen işbirliğine gölge düşürmesine engel olmayı çalışmışlardır. Bu tutum bize Alman dış politikası şekillenirken evrensel ve ortak değerlerin ulusal çıkarlar ile iç içe geçtiğini göstermektedir. Bu yöndeki tartışmalar bize aynı zamanda dış politika inşası

sürecinde resmi çevreler ve siyasi elit kadar kamuoyu ve sivil toplumun da ne denli etkili olduğunu göstermektedir. Alman siyasi eliti, “insan ve insani değerleri” giderek daha fazla siyasi tercihlerinin merkezine yerleştirirlerken bu aynı zamanda mutlak güç merkezli paradigmalardan da törpülenmesini beraberinde getirmiştir. Bu şekilde de Almanya tarihi meselelere bir politik baskı aracından ziyade, ulusal çıkarlarını Avrupa geleceği ile ilişkilendirerek yaklaşmış, AB çatısı altında çok taraflı ve ikili işbirliğini öncelikli gören uzlaşmacı bir tutum ortaya koymuştur.

Erika Steinbach’ın vakıf yönetimine alınmaması Varşova Yönetiminin beklentilerine cevap verirken, Vakıf ve ona bağlı bir kültür merkezinin kurulması, üstelik bunun Sürülen Almanları Anma Günü olarak kabul edilen 5 Ağustos¹⁰ tarihinde Berlin’de açılması, geçmiş ile hesaplaşmayı gelecek inşa etmenin ön koşulu olarak gören Alman kamuoyunu da rahatlatmıştır. Bu şekilde Alman resmi çevreleri tercihini her iki tarafı memnun edecek bir çözümden yana kullanmıştır.

Çalışma boyunca özetlediğimiz gelişmeler, AB üyeliğinin Almanya-Polonya ilişkilerinin kendiliğinden düzelmesi için yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Buna rağmen özellikle Almanya resmi çevrelerinin ortaya koyduğu uzlaşmacı tutum, Almanya’nın Avrupa sorumlulukları ve Avrupa bütünleşmesinde ikili ilişkilerin önemi ve bilinci ile hareket ettiğini de göstermiştir.

Bu anlamda Almanya ve Polonya işbirliğinin yeniden canlandırılması yalnız ikili ilişkiler için değil, Avrupa geleceği için de önem arz etmektedir. İkili ilişkileri ve işbirliği ne kadar güçlü de olsa, bunların sürdürülebilirliği tarafların birbirlerinin hassasiyet ve beklentilerini iyi okumaları ile mümkündür. Bunun yolu da Almanya’nın batıda Fransa ile inşa ettiği güveni doğuda Polonya ile inşa etmesinden geçmektedir. Ancak Polonya’nın da, PİS Yönetiminin savunduğunun aksine, Almanya ile arasına mesafe koymak, onu politik bir tehdit olarak görmek yerine bir ortak olarak görmesi şarttır. Nihayetinde Avrupa’nın Rusya ve komşuluk politikası, enerji politikası, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının geleceğinin, Almanya-Polonya işbirliğinden bağımsız olmadığı gerçeği de bunu zorunlu kılmaktadır.

Notlar

¹ Merkezi Düsseldorf da bulunan Preußische Treuhand, 2000 yılında Doğu Prusya Yurttaşları Birliği (Ostpreußische Landsmannschaft) öncülüğü ve Rudi Pawelka başkanlığında kurulmuştur. Sürülen Almanların mülkiyet haklarını ve tazminat talep etmek amacı ile kurulan şirket, zamanla benzer kuruluşları da bünyesine dâhil etmiş, 2001 yılında Silezya Yurttaşlar Birliği (Landsmannschaft Schlesien) de söz konusu oluşuma hissedar olmuştur. Bu gelişme de söz konusu kuruluşa kamuoyu, özellikle de Sürülen Almanlar ve varislerince verilen desteği ortaya koymuştur.

² Potsdam Konferansının XIII. Maddesinde, Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan’da yaşayan Alman nüfusunu, sürülüşü insani koşullar ve düzenlemeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Oysa Alman kamuoyunda yaygın kanı, bu sürecin bu düzenlemeye aykırı olarak gerçekleştiği, bu nedenle bir hukuk ihlalinin söz konusu olduğu olmuştur.

³ Söz konusu kararda İnsan Hakları Sözleşmesini imza atan tarafların, sözleşmenin akdedilmesi öncesinde gerçekleştirilen mülkiyete el

konulması işlemlerinden sorumlu olmadığı kararına varılmıştır. Karara varılırken, devletler mülkiyetin iadesine ilişkin koşulların belirlenmesinde hür iradeleri ile hareket edeceklerdir, prensibi ile hareket edilmiştir. Polonya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 1991 yılında imzalamış olduğu için de bu durumda herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir.

⁴ Ancak SSCB'nin bu kaynak aktarımını kendi bölgesindeki gıda maddeleri ile karşılamayı reddetmesi üzerine ABD Askeri Valisi Lucius D. Clay 25.05.1946 tarihinde tazminat hakkında kendi bölgesinden Sovyet işgal bölgesine kaynak aktarımını durdurmuş, İngiltere ve Fransa da buna uymuştur. Soğuk Savaşın başlaması ile müttefik devletler kendi ödemelerini dondurmuş ve tazminat taleplerini bir barış antlaşmasının imzalanmasına dek ertelemişlerdir. Söz konusu tartışma da bir barış antlaşmasının yerini tutmuş olan 1990 tarihli "İki+Dört Sözleşmesinin" imzalanmasına dek telaffuz edilmemiştir. (Auswaertigesamt, 2019)

⁵ 1952 tarihli Luxemburg Antlaşması gereği İsrail'e 3 milyar Alman Mark'ı ödenmiş bunu Yahudi Konferansına yapılan 450 milyon Alman Marklık ödeme izlemiştir. 1964 yılında İngiltere ile imzalanan antlaşmaya göre İngiltere'ye 1 milyon Pound, Yunanistan ile 1960 yılında imzalanan antlaşmaya göre Yunanistan'a 115 milyon DM ödeme gerçekleştirilmiştir. Ödemeler daha ziyade Nasyonal Sosyalizmin insanlık ve hukuk dışı uygulama ve takiplerine ilişkin gerçekleşmiş, ancak her hangi bir şekilde savaşa bağlı olarak verilmiş maddi zararları kapsamamıştır (Bröckel, 2016: 3).

⁶ 2006 yılında La Spezia İtalyan askeri mahkemesi Federal Almanya'yı, Hermann Göring emriyle 1944 yılında İtalya'nın Civitella (212 kişi) ve San Pancrazio (38 kişi) kasabalarında 250 kişinin topluca öldürülmelerinden ötürü 800 bin Euro değerinde tazminata mahkûm etmiştir. Alman Hükümetinin itiraz ettiği La Spezia kararı, 2008 yılında İtalyan üst mahkemesinde yeniden görüşülmüş ve buna istinaden Almanya'nın tazminatı onanmıştır. Alman tarafı söz konusu dava kararının uluslararası hukuk ile uyumadığını ileri sürerek davayı 2008 yılında La Haye Uluslararası Adalet divanına götürmüştür. Her ne kadar İtalya 2010 yılında davaya yönelik itirazda bulunduysa söz konusu itiraz reddedilmiştir. Bunu izleyen dönemde Almanya'yı hayal kırıklığına uğratan şekilde Yunanistan da davaya taraf olmuş ve Yunanistan, Distomo kasabasında gerçekleşen toplu kıyımdan ötürü Almanya'ya karşı davacı olmuştur. Buna karşılık Almanya 1961 yılında İtalya'ya 40 milyon DM değerinde tamir ve tazminat ödendiğini belirtmekte buna dayanarak İtalya'nın bu başvurusuna itiraz etmiştir.

⁷ Vakfın kuruluş Senedinde bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için şu hedefler öngörülmüştür:

- (i) Nasyonal Sosyalizm ve II. Dünya Savaşı bağlamında 20.yüzyılda yaşanan iltica, sürgün ve soykırımları, onların tarihi arka planlarını ve Avrupa'daki farklı boyutlarını içeren dokümanların toplanıp teşhir edilmesi, sürekli bir serginin oluşturulması ve bunun geliştirilmesi,
- (ii) Konunun spesifik yönlerini ortaya koyan tek tek sergiler oluşturmak,
- (iii) Elde edilen araştırma bulguları ve bilimsel tespitlerin yayılması/yayınlanması.
- (iv) Başta dönem şahitlerinin beyanları olmak üzere ilgili malzeme ve belgelerin bilimsel olarak değerlendirilmesi ve sergilenmesi,

Ulusal ve uluslararası müzeler ve araştırma kuruluşları ile işbirliği geliştirmektedir.

⁸ Erika Steinbach, yaptığı açıklamalar ile Polonya kamuoyunda ve resmi çevrelerinde sık sık eleştirilmiştir. Bu nedenle Polonya da ilişkilere zarar veren bir kişilik olarak görülmekte, çok kere Nazi Üniforması içinde tasvir edilmekte ve ilişkilere zarar veren "Sarışın Canavar Steinbach" olarak anılmaktadır.

⁹ Danzing Bildirisi, Almanya ve Polonya Devlet Başkanları Johannes Rau ve Alexander Kwasniewski tarafından yayınlanmış 29.10.2003 tarihli ortak bir bildiridir. Bildirinin amacı "Sürgün Almanlar Birliği" (Bund Deutscher Vertriebenen- BdV) tarafından ortaya atılan, "Sürgün Karşıtı Merkezin" kurulması önerisi başta olmak üzere Almanya-Polonya ikili ilişkilerine tarihten yansıyan bir takım meseleleri Avrupa otak değerleri çerçevesinde çözüm bulmaktır. Bildiriye göre: " Her ulus göç ve sürgün kurbanlarına anmak hakkına sahiptir. Ancak bu onlara bu konuya ilişkin suçlamalarda bulunmak ve tazminat talebi hakkı vermemektedir.

¹⁰ 5 Ağustos 1950, Yurtlarından Sürgün edilenler Şartının, Stuttgart-Bad Cannstatt da kabul edildiği tarihtir. Söz konusu bu bildiri, Liberaller ve CDU/CSU Birlik Partilerince geçmişteki doğu topraklarını terk etmek durumunda bırakılan Almanların Batı ile bütünleşme ve uzlaşma belgesi olarak görülmüştür. Buna karşılık bildiriye eleştiren kesim ise bunu geçmişle rövanş belgesi olarak değerlendirilmiştir. (Deutscher Ostdienst, 2016).

Kaynakça

- Auswaertigesamt (2019). *Entschädigung für NS Unrecht*. (Erişim: 03.04.2019), https://www.auswaertigesamt.de/de/aussenpolitik/themen/internatrecht/Historische_Verantwortung/entschaedigung-ns-unrecht/203834
- Barzc, J., & Frohwein, J. (2004). Polen und Deutschland von Konfrontation zur Partnerschaft in der EU. Im: Witold M.Goralski (Ed.), *Gutachten zu Ansprüchen aus Deutschland gegen Polen in Zusammenhang mit dem Zweiten Weltkrieg*, (, s.372-382). Warschau: SWP.
- Behrens, A. (2010). *"Durfte Brandt knien?" – Der Kniefall in Warschau und der deutsch-polnische Vertrag*, (s.132-138). Berlin: Dietz Verlag.
- Bingen, D. (2009). *Deutsch-Polnische Geschichte seit 1918*. (Erişim: 20.03.2019), <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutsch-polnische-beziehungen/39755/deutsch-polnische-geschichte-seit-1918>
- Bingen, D., & Loew, P. O. (2011). Die deutsch-polnischen Beziehungen 1991 bis 2011. Im: Ruchniewicz, K. & Zybura, M. (Ed.), *Erwachsene Nachbarschaft*, (s.459-468). Wiesbaden: Haraschovitz Verlag.
- Bröckel, von J. (2010). *Entschädigungsforderungen an Polen-Entschädigungszahlungen an Polen?*. (Erişim: 20.12.2016), <http://www.janvonbroeckel.de/politik/entschaedigunganpl.html>
- Bund der Vertriebenen:Entschädigungsfrage in Polen, Kölner Stadt Anzeige, 29.07.2004.
- Buras, P. (2013). *Deutschland – Polen: Eine Partnerschaft für Europa? Interessen, Elitenmeinungen, Zukunftsperspektiven*. (Erişim: 12.03.2019), <https://www.kas.de/einzelitel/-/content/deutschland-polen-eine-partnerschaft-fuer-europa->
- Dabek-Jäger, B.(2009). *Problemfall Erika Steinbach und das deutsch-polnische Verhältniss*. (Erişim: 12.04.2019), <http://www.das-polen-magazin.de/erika-steinbach-und-das-deutsch-polnische-verhaltnis/>,
- Danzinger Erklärung (2003). *Bundespräsident Johannes Rau und der Präsident der Republik Polen, Aleksander Kwasniewski, haben heute in Danzig folgende gemeinsame Erklärung abgegeben*. (Erişim: 12.03.2019), http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Joannes-Rau/Reden/2003/10/20031029_Rede.html
- Deohring, K., Fehn, B.J., Günter, H., & Hockerts, H.G. (2001). *Jahrhundertschuld, Jahrhundertstühne*, (s.142-147). München: Olzog Verlag.

- Deutsche Welle (2009). *Merkel und Tusk beschwören gute deutsch-polnische Beziehungen*. (Erişim: 12.02.2019) <http://www.dw.de/merkel-und-tusk-beschw%C3%B6ren-gute-deutsch-polnische-beziehungen/a-4062661>.
- Die Entschädigungszahlungen an Jüdischeropfern des Nationalsozialismus. (Erişim: 20.02.2019), <https://www.bundestag.de/resource/blob/410502/23e348e9f5c6c046abd707258f284eae/wd-4-086-07-pdf-data.pdf>
- Entschädigung-Vertriebene reichen Klage gegen Polen ein. (Erişim:20.02.2019), <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/entschaedigung-vertriebene-reichen-klage-gegen-polen-ein-a-454745.html>
- Erika Steinbach: Polnisches Feindbild. (Erişim:13.02.2019), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/erika-steinbach-polnisches-feindbild-1767420.html>,
- Fischer, T. A. (2016). 25 Jahre Nachbarschafts Vertrag mit Polen, Deutscher Ostdienst 58.Jahrgang, Nr. 03/2016, (s.13-14).
- Fried, N., & Urban, T. (2014). *Vertriebenen Gedenkstätte: Eine politische unanständigkeit*. (Erişim: 10.02.2019), <http://www.sueddeutsche.de/politik/vertriebenen-gedenkstaette-eine-politische-unanstaendigkeit-1.480412>,
- Garstzeski, S. (2014). *Zehn Jahre Mitgliedschaft in der Europäischen Union*. (Erişim: 26.02.2019), <http://www.bpb.de/183594/polen-analysen-nr-144-06-05-2014>
- Gauger, J. D., & Kittel, M. (2004). Die Vertreibung der Deutschen aus dem Osten in der Erinnerungskultur, *KAS Kongress Dokumentation/* 24.10.2004.
- Guz, E. (2002). Soll man den ausgesiedelten Deutschen ein Denkmal hinstellen?, (Erişim: 22.03.2019), http://www.polen-news.de/puw/puw62_13.html,
- Halatsch, M. (2016). Die Charta ist ein Gründungsdokument, Deutscher Ostdienst 58.Jahrgang, Nr. 03/2016, (s.10-11).
- Hekimler, O. (2015). *Avrupa Entegrasyonu Bağlamında Almanya'nın Yeni Doğu Politikası*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Hess, B. (2005), Geschichte vor den Richter. Entschädigungsfrage im Deutsch-Polnischen Verhältnis, *DGAP Analyse*, Nr:1. (s.4-8). Berlin.
- Horns, F. (2015) Großes Plus für Deutsch Polnisches Miteinander, Deutscher Ostdienst 57.Jahrgang, Nr.06/2015.
- Jäger, T. (2009). *Deutschland und Polen als Nachbarn in der EU*. (Erişim: 20.01.2014), <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutsch-polnische-beziehungen/39763/nachbarn-in-europa?p=all>
- Jäger, T., & Dylla, D. (2008), *Deutschland und Polen: Die europäische und die internationale Politik*, (s.32-39). Wiesbaden: Springer Verlag.
- Krasnodebski, Z. (1998). Erinnern, Vergessen, Verdrängen. Polnische und deutsche Erfahrungen. Im: E. Kobylińska & A. Lawaty (Ed.), *Generationswandel und kollektives Gedächtnis in Polen* (s.33-52). Wiesbaden: Deutsches Polen Institut.
- Lang, K.O. (2011). *Polens Rolle in der Internationalen Politik*. (Erişim: 22.03.2019), <http://www.bpb.de/izpb/23355/polens-rolle-in-der-internationalen-politik?p=all>
- Leidinger, F. (2011). *Ein Dunkler Schatten*. (Erişim: 11.02.2019), <http://www.polen-news.de/puw/puw79-08.html>
- Lipowicz, I. (2014). *Die Qualität der deutsch-polnischen Beziehungen ist wie ein englischer Rasen – sie bedarf der ständigen Pflege*. (Erişim: 22.03.2019), <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/178908/deutsch-polnische-beziehungen>,
- Merkel für Vertriebene Gedenkstätte. (Erişim: 10.02.2014), <http://www.stern.de/politik/deutschland/berlin-merkel-fuer-vertriebenen-gedenkstaette-600708.html>
- Mix, A. (2014). *Langer Schatten: Der Umgang mit dem Zweiten Weltkrieg und seinen Folgen in Polen und Deutschland*. (Erişim: 21.01.2019), <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutsch-polnische-beziehungen/39760/umgang-mit-der-geschichte?p=all>
- Polen und Deutsche kritisieren Preußische Treuhand, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 16.02.2006. (Erişim: 10.02.2014), <https://www.faz.net/aktuell/politik/vertriebene-polen-und-deutsche-kritisieren-preussische-treuhand-1385376.html>
- Raabe, S. (2008), Restitutionsansprüche gegen Polen abgewiesen Ursache und Genese eines politischen Konflikte, (s.3-8). *KAS Länder Bericht/* 13.10.2008, Köln.
- Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Jahresempfang des Bundes der Vertriebenen am 28. März 2017 in Berlin, (Erişim: 24.04.2019), <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-beim-jahresempfang-des-bundes-der-vertriebenen-am-28-maerz-2017-in-berlin-468862>
- Streit um Vertriebenenzentrum. (Erişim 10.02.2014), <http://www.stern.de/politik/deutschland/streit-um-vertriebenenzentrum-polens-premier-fordert-steinbachs-rueckzug-656207.html>
- Vertriebene verklagen Polen: Kaczynski ernsthafte gefahr für die beziehung zu Deutschland, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15.06.2006.
- Zayas, A. (2006). *Thesen zur Vertreibung der Deutschen*. (Erişim: 28.04.2019), <https://potsdamer-konferenz.de/vertreibung/thesen>
- Zoll, von E. (2017). *Reparationen Polen will Deutschland zu Kriegsentschädigung verpflichten*. (Erişim:15.03.2019), <https://www.swp.de/politik/inland/polen-will-deutschland-zu-kriegsentschaedigung-verpflichten-23607091.html>